

ALGUNES PUNTUALITZACIONS SOBRE LA NARRATIVA DE MARIA BENEYTO

Jaume Pérez Montaner

ÉS PER CURIOSITAT QUE PER NECESSITAT d'informació –perquè dubte, amb coneixement de causa, de poder trobar-ne–, consulte l'índex de noms de la *Història de la Literatura Catalana*. La decepció és total, molt més del que hom podia esperar: en les més de set-centes pàgines de lletra minúscula i apretada, dedicades a la literatura posterior a la guerra civil, el nom de Maria

Beneyto només apareix en dues ocasions. Pense, ingènuament, que potser s'hi referiran a l'autora en un lloc com a poeta i en l'altre com a novel·lista. Mire les pàgines indicades del volum deu: en la primera s'anomena, en una nota, el seu llibre *Ratilles a l'aire* com un dels guanyadors del premi Ciutat de Barcelona; en l'altra és mencionat el seu nom junt als altres poetes antologats per Joan Fuster en l'*Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*.¹

Després d'una informació tan exhaustiva i generosa, la conseqüència lògica per al lector no avisat, és pensar que l'entitat literària de la nostra autora és tan irrellevant que no mereix més que aquestes escadusseres mencions en un obra historiogràfica d'intenció i dimensions ambicioses; o que la literatura catalana de postguerra és tan definitivament important i amb tants autors de primeríssima fila que els versos de Maria Beneyto no són sinó una anècdota: haver guanyat un premi conflictiu i no ben acollit pels intel·lectuals de Catalunya en aquells anys i aparèixer antologada en una obra de Joan Fuster. La seua narrativa en català –un llibre de contes i una novel·la– no és ni tan sols mencionada.

¹ Martí de Riquer/Antoni Comas/Joaquim Molas, *Història de la Literatura Catalana*, vol. 10, Barcelona: Ariel, 1987, pp. 224 i 374, respectivament.

Maria Beneyto llegint poemes a Alcoi (1970)

Contrasta aquesta absència de reconeixement amb la relativa fortuna de Maria Beneyto com a escriptora en llengua castellana: a més d'obtenir el premi internacional Calvina Terzaroli pel seu recull *Antología general* (1956) o de l'èxit del seu excel·lent poemari *Vida anterior* (1962), publicats els dos en la col·lecció *Lirica Hispana*, que dirigia a Caracas Jean Aristeguieta (1954); per J. M. Castellet, *Veinte años de poesía española. Antología, 1939-1959* (1960); pels responsables literaris de l'editorial Rialp en *Segunda Antología de Adonais* (1962); per J. L. Cano, *Antología de la nueva poesía española* (1963); per J. Martos, *Antología de la poesía española, 1962-1963* (1964), i per L. de Luis, *Poesía social española contemporánea. Antología 1939-1968* (1965).

Davant d'aquesta evident contradicció, i tenint en compte que Maria Beneyto és una escriptora tan interessant en espanyol com en català o, potencialment, més en català, si pensem que la seua obra està bàsicament escrita i ambientada en aquestes terres i entre aquesta gent, cal preguntar-se el perquè d'aquesta mínima resposta crítica. Recordem que Vicent Ventura, en un article a propòsit de la novel·la de l'autora *El río viene crecido* (1960), premi València de Literatura de l'any 1959, lamentava precisament que no hagués estat escrita en la llengua pròpia del país: «Ante su lectura, uno tiene la impresión que el idioma que le cuadra es el que habla este mismo pueblo cuyos sentimientos y reacciones se describen con la mano maestra que cabía esperar en una escritora tan capaz e inteligente».² Probablement tenia raó el periodista i, tanmateix, la resposta crítica a la seua obra escrita en la llengua del país ha estat més aviat mesquina.

José Albija es plantejava aquestes mateixes preguntes en un comentari crític sobre el llibre *Vidre ferit en sang* (1977), premi Ausiàs Marc de poesia, posant de manifest la quasi total absència de recensions i ressenyes crítiques:

Uno se preocupa: ¿de dónde surgen estas actitudes de vacío en torno a lo positivamente válido? ¿Cómoda indiferencia, ineptitud, agua sucia, juegos de manos de mínimos inmortales lanzados a la tarea de auparse entre sí, política cantonal o de suburbio?³

La mateixa pregunta ja portava implícites les possibles respostes, totes encertades probablement, en major o menor mesura. Max Aub, referint-se a la recepció social dels escriptors valencians en la seua terra i a la nostra autora en particular, era encara més directe i contundent:

Es una mujer hermosa, abierta y bastante sincera. Pero, ante todo, es un

² Vicent Ventura, «El escritor ante su pueblo». *Hoja del Lunes*, València (21 d'agost 1961).

³ José Albi, «Antología 79», *Poética*, (València, 1979), p. 3.

poeta. Desde luego el mejor de Valencia. No parecen hacerle gran caso. [...]

Hay en la poesía de María Beneyto un dolor sincero, una angustia, una tristeza de la época que la ponen a veces a la altura de José Hierro, de Blas de Otero. En Valencia –lo contrario sería extraño– no lo saben o no quieren saberlo. La tienen, como a Juan, olvidada. Ni siquiera aparte: confundida con las obras del «ensanche». Prefieren sus García Sanchiz i otras *Marcelinas*. No es bastante especiada para sus actuales paladares. Y ella se ha resignado de buena o mala gana (no lo sé). Le falta, como a todos, *empenta*. Mas la culpa no es suya. ¿Desde cuándo no han tenido en Valencia un poeta de este aliento? No les importa. No es razón para callarlo, aunque ella no diga nada.⁴

El diagnòstic de Max Aub era bàsicament vàlid i anava dirigit a una societat que ignora o oblida l'obra de Maria Beneyto i la de qualsevol altre escriptor, en especial si escriu en la llengua pròpia del país. És molt més lamentable, tanmateix, l'"oblit" o la superficialitat dels mateixos «crítics» i «historiadors» de la nostra literatura. Ací és on tenen cabuda les preguntes o respostes que plantejava José Albi, que es poden resumir o ampliar amb la constatació d'una manifesta falta de professionalitat, l'absència d'una crítica conscient –acadèmica o militant– que done notícia fidedigna, interprete i opine amb coneixement de causa i sense prejudicis. Escriure ha estat sempre un ofici de solitud i, en el fons, de marginació. I més encara en els anys de la postguerra, com deia el mateix Max Aub: «La terrible soledad del intelectual español que se quedó aquí en 1939 o regresó años más tarde (los que sean) a querer trabajar».⁵ Les circumstàncies socials i polítiques i la seua condició decididament perifèrica, han fet i fan que l'escriptor valencià siga un marginat, no només entre els seus conciutadans i en la literatura de l'estat, sinó també en el conjunt de la literatura escrita en la seua mateixa llengua. Estem, òbviament, molt lluny encara d'aquells ponts d'intercanvi, d'aquella fluïdesa en la circulació de les obres literàries de què parlava Joan Fuster en el pròleg al *Recull de contes valencians* (1958). La literatura catalana continua sent no un tot, sinó una empresa de compartiments estancs, en els quals crítics, historiadors i editors es dediquen al conreu exclusiu de la seua parcel·la territorial amb algunes concessions, de tant en tant, al possible exostisme o tipisme literaris de les altres regions.

I, tanmateix, no pot haver-hi dubte que l'obra de Maria Beneyto, tan la poesia com la narrativa, mareix ocupar un lloc de privilegi entre els productes literaris de la seua època en especial en les dues dècades dels cinquanta i els seixanta. L'any 1958 dona a conèixer el seu primer text

⁴ Max Aub, *La gallina ciega*, Mèxic: Joaquín Mortiz, 1971, p. 386.

⁵ *Ibid.*, p. 385.

narratiu en català, «La intenció», publicat per Joan Fuster en el *Recull de contes valencians*. Ja m'he referit de passada en un altre moment a aquesta narració, una de les més interessants i literàriament més esperançadores de tot el recull, junt amb «El va mirar fixament», de Josep Iborra, i «El got», de Josep Palacios.⁶ Si les narracions d'aquests dos autors palesen amb nitidesa les influències literàries de l'existencialisme francès, la de Maria Beneyto, vinculada en alguns aspectes a la nova narrativa realista que en aquells anys començava a imposar-se a l'Estat espanyol, no és aliena tampoc a aquella tendència. Els tons predominantment ombrívols de la narració, la misèria ambiental, física i moral, que deixa entreveure el seu relat, l'atmosfera tancada i opressiva o l'acte de rebel·lia —«la intenció»— contra una situació injusta per part del protagonista, tot i considerar-se ell mateix un covard, són aspectes que no s'allunyen del pensament més característicament existencialista. Com escrivia Albert Camus, «la revolta neix de l'espectacle de la manca de raó, davant d'una condició injusta i incomprensible. Però el meu impuls cec reivindica l'ordre enmig del caos i la unitat en el mateix si d'allò que fuig i desapareix».⁷ És, al capdavant, el resultat de la trista «intenció» del protagonista d'aquest conte que, simplement per atzar, restitueix l'ordre i la pau interna mitjançant l'absurd d'una imprevista venjança.

«La intenció», junt amb altres deu narracions més, passa a formar part del volum titulat *La gent que viu al món* (1966). El títol del llibre respon fidelement al contingut dels contes: un volum de concepció unitària, en el sentit de presentar-nos l'autèntic paisatge humà d'aquella època: les conseqüències de la guerra en la truncada relació amorosa i en la maternitat que no es pot acabar d'assumir per les pressions socials, tema central de «Finestra a la nit»; la soledat i la rigidesa de les relacions socials i familiars en «Reveillon»; les dones empresonades i la hipocresia de la caritat burgeses en «Massa depriment»; l'absurd de la mort imprevista i el trist negoci que es crea al seu voltant en «Corbs al migdia»; les míseres condicions de vida del proletariat urbà en «Els altres fills», «Tranvia de la nit» i «Una hora curta»; el tema de l'emigració obrera en «El retorn» i el de l'exili polític en «Quelcom irremediablement perdut».

Aquest breu resum no és sinó un reflex pàl·lid i vagament aproximatiu de la multiplicitat de temes i suggerències que ens pot oferir *La gent que viu al món*. El tema de la situació i condició de les dones, per exemple,

⁶ Veure «Tres notes sobre el conte valencià, 1939-1995», introducció a *Noves narracions extraordinàries. Setze autors valencians*, València: Rotgle Edicions, 1995.

⁷ Albert Camus, *L'home revoltat* (tr. de Joan Fuster i Josep Palacios), Barcelona: Vergara, 1966, p. 29.

com a denúncia constant de la injustícia manifesta en la relació dels gèneres, tractat en «Un nas diferent» o en «Finestra a la nit», però present també en la configuració de tants altres personatges femenins, abnegats per obligació fins al sacrifici, com en «Una hora curta» o «Els altres fills», o gairebé anul·lats com a persones, com en «Tranvia de la nit».

Llibre d'una gran tendresa i humanitat, excepcional en el conjunt de la narrativa catalana de postguerra, l'autora hi contempla el món al seu voltant, les seues circumstàncies i les seues situacions, i el recrea amb la força poètica de la seua prosa. És la realitat del seu temps, del nostre temps, sense concessions, amb una forta càrrega de denúncia, sempre des d'una perspectiva personal, una mirada tendra i amorosida capaç d'aureolar de poesia les situacions i personatges més quotidians i prosaics, les dones en especial i, sobretot, la dona com a mare. En una narració, «Corbs al migdia», que hagués pogut derivar pels fàcils camins del «tremendisme», Maria Beneyto ens presenta així un dels personatges:

Allà al fons de la fosca la mare anava conreant els detalls més tímids. Tenia encara la vivor heretada dels ocells i sabia posar un poc d'alegria estranya als terrenys damnats de l'ombra. Era una dona de sostres i de parets que temia molt el vent i que, de sobte, inesperadament, podia fer sortir branques i fulles tendres de les seues mans pansides, on de vegades es creuaven rius lentíssims. Vella sang la seua, que tenia unes cançons fabuloses apagades i un camí de rajoles repolides i fregades com a límits inefables.⁸

Es tracta en aquella narració del personatge de la mare, que molt fàcilment podríem relacionar amb les protagonistes de dues de les més senzilles i belles narracions del conjunt, «Els altres fills» i, sobretot, «Una hora curta». Aquesta dona «de sostres i parets» que, des de la «fosca», sap posar un toc d'alegria als «terrenys damnats de l'ombra», és, com a font d'inspiració, la mateixa dona que vivia en una casa «fonda» i «fosca» d'un carrer «estret» i «gris». Record profund de la infantesa, «Una hora curta» és, probablement, un bellíssim homenatge a la seua mare. Un dels poemes de *Vida anterior*, «Tres tiempos o poemas de mi madre», ens mostra el paral·lelisme i l'analogia entre la narració i aquestes dues estrofes:

La intimidad angosta de la casa,
aquel canon sencillo de sus horas,
todo un mundo de cunas rescatadas
al alarido. Las nerviosas manos
ordenando principios, nidos, briznas

del amor y la paz, nos concedían
pasaporte y palabra, nos ponían
en medio de la vida, la esperanza
así, amiga, al alcance de la mano.
Sólo porque cantaba.

.....
Ella unía su cuerpo a la ventana
y le pedía el corazón radiante
de la luz, al fulgor de la mañana,
porque a sus ojos no llegaba toda
y había de vestir a ritmo urgente
ajenos hijos, niños luminosos,
con hermosuras que jamás los suyos
sentirían crecer sobre los hombros.
Y cosiendo nos daba voz de azúcar.
Y cosiendo cantaba.⁹

Aquesta dona que cus per als nens d'altres mares és la mateixa de «Els altres fills» i «Una hora curta». La narradora acaba de manera significativa aquest segon relat amb unes paraules eloqüents: «I diuen –ella mateixa ho conta– que és així com jo vaig nàixer.»

Referint-se a l'obra poètica de la nostra autora, escrivia Julio Manegat en el pròleg a *Poesía 1974-1964*:

Enlaza incluso con aquella justificación del escritor que establecía Albert Camus en el hablar por aquellos que no pueden hacerlo. Se diría que María Beneyto siente esa misión justificativa y que pretende, más que hablar de sí misma, hacerlo por aquellos que están en la incapacidad del silencio, del proclamarse a sí mismos.¹⁰

Són paraules que es poden aplicar, potser més precisament encara, al conjunt de les seues narracions. L'al·lusió a Camus no pot estar més carregada de sentit: les novel·les i els contes de Maria Beneyto són una mostra eminent de l'evolució, característica d'una bona part de la literatura d'aquells anys, que va des d'un evident existencialisme difús al compromís amb la realitat social de la seua època. La mateixa autora n'era conscient i així ho manifestava en la «poètica» que acompanyava els seus versos antologats per Leopoldo de Luis:

Pienso que el poeta actual tiene el deber y la obligación de arrimar el hombro a las inquietudes colectivas, colaborando, tomando parte en ellas. Y opino que la libertad del poeta no debe ser interferida por nada ni nadie.

⁹ Maria Benyto, *Poesía, 1947-1964*, Barcelona: Plaza&Janés, 1976, pp. 184-185.

¹⁰ Julio Manegat, «Prólogo» a *Ob.cit.*, p. 19.

Escribir al dictado es siempre una claudicación degradante para la dignidad humana, sople el viento por donde sople. Una mirada limpia y una voz sin coacciones me parecen imprescindibles para ese captar y reseñar la realidad circundante y el instante histórico que el poeta vive [...]. El hombre de nuestros días, enfrentado a presagios casi apocalípticos en medio de las punzantes dificultades diarias, tiene derecho a ese apoyo, a esa compañía, a esa ampliación de su palabra que el poeta le da cuando hace lo que llamamos poesía social.¹¹

Poesia i narrativa amb un fort contingut social, perquè els dos gèneres conreats per l'autora són aspectes d'una única obra, coincidents, com he tractat d'assenyalar abans, en temes, motius i voluntat literària o, com diu Enrique Badosa: «entre los cuentos y poemas de Maria Beneyto hay una relación de identidad».¹²

Relació d'identitat que cal fer extensiva a tota la seua narrativa, en especial a l'única novel·la publicada en català, *La dona forta*.¹³ De fet, moltes de les característiques observades en *La gent que viu al món* les podem tornar a veure en els nombrosos personatges que poblen aquesta novel·la. Es tracta, com en la major part de la seua producció literària, més que d'un al·legat feminista o antifeminista, d'una obra de denúncia de la realitat de la seua època. La mateixa autora ho diu en la nota introductòria a la segona edició:

Però jo havia de dur-les al meu temps –en plena posguerra– i transplantar-les aunes circumstàncies de les quals m'interessava, certament, deixar-hi constància.¹⁴

Amb tot i això, la gosadia que suposa escriure en aquells anys una novel·la protagonitzada exclusivament per dones i centrada en un club feminista, encara que disfressat de residència, ha donat lloc al malentès, i potser no a la polèmica perquè la nostra crítica literària no està per a aquestes subtilitats. S'ha criticat «la localització ideal» o «indeterminada»¹⁵ de la història narrada en la novel·la. Sanchis Guarner ja havia

¹¹ Dins Leopoldo de Luis, *Poesía social española contemporánea. Antología (1939-1968)*, 1965, pp. 259-260. Citat per Josep Ballester, «Introducció» a Maria Beneyto, *La dona forta*, València: Edicions Alfons el Magnànim, 1990, p. 17.

¹² Enrique Badosa, «La promesa, por María Beneyto», *El Noticiero Universal*. Barcelona (18 març 1953), recollit per Josep Ballester, *Ob. cit.*, pp. 13-14.

¹³ Maria Beneyto, *La dona forta* (pròleg de M. Sanchis Guarner), València, Editorial Senet, 1967. L'extensió d'aquest paper no em pot permetre d'allargar-me en la presentació d'aquesta novel·la; Josep Ballester l'ha estudiada a fons i a la seua «Introducció» em remet.

¹⁴ *Ob. cit.*, p. 43.

¹⁵ Ferran Carbó/Vicent Simbor, *La recuperació literària en la postguerra valenciana (1939-1972)*, València: Institut Universitari de Filologia Valenciana, 1993, p. 124. Veure també la «Introducció» de Josep Ballester, p. 37.

apuntat aquesta característica en el pròleg a la primera edició, però es guardà molt bé de considerar-se com un demèrit o de conceptuar-la com a «localització ideal». Ben al contrari, afegia tot seguit que «tots els personatges i els seus problemes, totes les situacions, tots els ambients, són ben reals».¹⁶ I és aquesta una característica que cal subratllar, perquè si alguna cosa crida l'atenció en aquest testimoni lúcid d'alguns aspectes de la realitat del seu temps, és la perfecta inserció d'aquests personatges femenins i aquest disfressat «club feminista» (l'«Espanya feminista» en el Madrid republicà, com ens diu l'autora en la nota abans citada) en una ciutat dels anys cinquanta o seixanta¹⁷ que, deliberadament i necessària, havia de presentar-se de manera indeterminada. Una indeterminació relativa, per una altra banda, perquè una lectura atenta de la novel·la ens mostra amb claredat que es tracta de València, tot i que l'autora és ben lliure d'afegir-hi records d'altres ciutats conegudes. La presència de la universitat o la menció expressa dels viatges, per exemple, a Madrid, Santander, Santa Pola, Tabarca o un poblet de la província d'Albacete no tenen altre objectiu més que el d'insinuar-nos l'autèntic espai de la narració.

Si decebedora fou la recerca d'informació sobre Maria Beneyto en la *Història de la Literatura Catalana*, la lectura, amb la mateixa intenció, d'un estudi d'Anne Charlon sobre les novel·les catalanes escrites per dones ho és encara més:

Maria Beneyto [...] també fugí de la problemàtica local, i escrigué alternativament en valencià i en castellà. En *La dona forta* (1967) pinta una sèrie de retrats de dones i veu la lluita feminista des d'un punt totalment crític i conservador. [...]

...presenta les feministes com a «marimatxos» frustrats i/o histèriques fins que descobreixen la Veritat: la submissió a l'home i el retorn a casa.¹⁸

No és fàcil arribar a extrems de major superficialitat; dona tota la impressió de no haver-se llegit la novel·la –ni les narracions de *La gent que viu al món*–, perquè, en una obra plagada de cites a peu de pàgina, oblida aquesta autora de mencionar la ciutat i el lloc de publicació de l'obra de Maria Beneyto, en quin moment i en quin context es diuen aquestes paraules i per quin personatge, així com les pàgines que

¹⁶ *Ob. cit.*, p. 6.

¹⁷ Parle dels anys cinquanta o seixanta, perquè no queda clara la precisió cronològica. Si bé és cert que la novel·la comença referint-se a la tardor-hivern de 1953, l'autora ens diu en la nota a la segona edició que «l'acció transcorre en 1963». Aquesta segona data està més en consonància amb algunes dades i personatges històrics anomenats en la narració; però la presència i l'edat d'un dels personatges, anomenat Lenin (Josep), és més adequada a l'any 1953.

¹⁸ Anne Charlon, *La condició de la dona en la narrativa femenina catalana (1900-1983)*, Barcelona: Edicions 62, 1990, pp. 112 i 193, respectivament.

contenen afirmacions tan peregrines. Què vol dir «fuig de la problemàtica local»? Es refereix per ventura a la «localització indeterminada»? o al fet d'haver escrit també en castellà? Contrasta aquesta indescriptible visió amb les ponderades paraules del pròleg de Sanchis Guarnier quan parla de Maria Beneyto, «tan poderosament arrelada a la terra i adherida a la seua gent, tan estretament vinculada a la seua circumstància de lloc i temps, quan escriu en castellà no menys que quan ho fa en llengua materna».¹⁹ El punt de vista «totalment crític i conservador», endossat a Maria Beneyto per aquesta autora, ha fet, tanmateix, fortuna o escola. En una altra obra ja mencionada abans es parla del filtre «ideològic de base catòlica» i, més endavant, d'un al·legat ideològicament conservador contra les reivindicacions d'emancipació de la dona: condemna l'avortament i aboca al fracàs la *dona forta*, Carme d'Arocarena...²⁰ On trobem o d'on extreuen els autors aquest «filtre ideològic de base catòlica»? Per una altra banda, és que el confessat catolicisme de Claudel, Bernanos, Mauriac o Graham Green, per citar només uns pocs noms insignes, pot invalidar la seua obra literària? En el cas de la narrativa de Maria Beneyto el que es mostra amb evidència meridiana és el seu compromís amb l'evolució dels seus personatges i amb la realitat circumdant. En cap moment de la novel·la és «condemna l'avortament», encara que una de les protagonistes, Isabel, insisteix i aconsegueix que Àgata accepte de tenir el fill. Però Isabel no és l'autora de la narració ni els seus actes o pensaments són necessàriament un reflex de la ideologia de Maria Beneyto. La tendència a identificar l'autor amb els seus personatges, com ja va assenyalar Camus, és una de les deixalles del romanticisme vulgar i superficial. Àgata, pel contrari, representa l'acceptació de la maternitat sense necessitar ni demanar la intervenció posterior de l'home; una postura també feminista, i progressista –en el sentit ideològic– d'oposició al conservadurisme. És el mateix cas que podem trobar en moltes altres novel·les actuals; en *Una primavera per a Domenico Guarini*, per exemple, la protagonista decideix criar sola el seu fill, renunciant als homes que havia estimat:

No cal que t'esforcis a buscar assentiment o complicitat en cap rostre, un gest d'ànim, un signe encoratjador. [...] Ningú. Però ningú no et fa falta, no els necessites. Ets sola. Aquesta és una experiència feta a la mesura de

¹⁹ *Ob. cit.*, p. 5. I Candelas Newton: «Beneyto's early vacillations between immanence and transcendence are resolved in a full commitment to the here and now, the total "arraigo", present since her second book, *Eva en el tiempo* (Eve-in-time)», dins *Double Minorities of Spain*, edició de Kathleen MacNerney i Cristina Enríquez de Salamanca, New York: Modern Language Association of America, 1994, p. 71.

²⁰ Ferran Carbó/Vicent Simbor, *Ob. cit.*, pp. 124 i 125, respectivament.

la teva solitud. Intransferible. Cal assumir-la plenament. Només així et sentiràs transformada.²¹

També Àgata accepta la maternitat sense subjectar-se a cap home, i és curiós d'observar que les pàgines dedicades a aquest personatge, i al seu amor d'uns dies d'estiu, òbviament fora del matrimoni, ens mostren significativament, com molt bé ho ha assenyalat Josep Ballester en el seu estudi preliminar, un major grau de poetització, una major compenetració amb la natura. De fet, el tema de la maternitat forma part també d'un dels corrents més vius de la narrativa escrita per dones, íntimament relacionat amb les novel·les começades com de conscienciació. És el cas de *Donna in guerra* (1975), de Dacia Maraini, *Lettera a un bambino mai nato* (1975), d'Oriana Fallaci, les novel·les de les narradores franceses Chantal Chawaf o Jeanne Hyvrard, o alguns aspectes de *La casa de los espíritus*, d'Isabel Allende. Però el cas més representatiu és el de l'alemanya Karin Struck en la seua novel·la *Die Mutter* (1975), que relaciona la gestació materna amb l'escriptura literària, fins al punt d'afirmar que la dona que no és mare no pot assolir la plenitud com a escriptora. Per a Struck la maternitat presenta dos aspectes ben delimitats i fins i tot contradictoris: com a destructora de la independència i l'activitat pública de la dona i com a continuadora d'un poder mític, encara que aquest supose més dolor que alegria.²² dos aspectes que en certa manera es mostren també en el cas del personatge Àgata: la maternitat com a cosa ridícula i destructura:

Em sent com una d'aqueixes estúpides gallines lloques que véiem al meu mas i que em feien riure tant... Les recorde, totes ridícules i cerimonines, preparant la seua gran labor. (...) Jo no sóc una lloca. Jo no puc estar-me quieteta en el corral diels i dies, covant (...) Jo no aprofite per a això. Mai no he tingut instints maternals (...) No hi veig més que una molèstia innecessària, encaminada a un fi que no desitge ni m'interessa....²³

És la mateixa molèstia que expressa respecte als seus propis fills una de les protagonistes de la narració curta «Massa depriment». L'altre aspecte assenyalat per Struck, la força mítica i tel·lúrica de la maternitat, apareix bellament delineat uns moments abans de donar a llum:

²¹ Carme Riera, *Una primavera per a Domenico Guarini*, Barcelona: Edicions 62, 1981, pp. 189-190.

²² Veure Birutė Ciplijauskaitė, *La novela femenina contemporánea (1970-1985). Hacia una tipología de la narración en primera persona*, Barcelona: Anthropos, 1988, pp. 63 i ss. És curiós de comprovar que per a Kathleen McNerney la novel·la de Maria Beneyto se centra sobretot en la relació mare-fill: «*La dona forta* (The strong woman) depicts a mother-son relationship. Again, the woman lacks sensitivity and tenderness, especially toward her son, who becomes a weak person». (Dins *Double Minorities of Spain*, ob. cit. p. 72)

²³ Ob. cit., pp. 120-121.

Amb tot, succeïa quelcom estrany en Àgata. Estrany potser, de tan senzilla. Comprenia que la vida conflua. Els tendres sers vius, les agrestes forces, la consistència pètria del mineral, estaven allí ajudant, elaborant-li resistència. Pujaven de molt fondo, amb una alegria vivíssima per darrere del dolor, miriades de veus indiscernibles. I ella sabia que eren la seua mare, la mare de sa mare i els milers i milions de dones que foren muntanya fesa des del començament de la llum.²⁴

Lluny d'aquell «al·legat ideològicament conservador», *La dona forta*, com ja s'esdevenia tangencialment en alguns dels contes de *La gent que viu al món*, tracta el tema de la condició de les dones, i ho fa des d'una posició a favor de l'alliberament, tot l'alliberament, sempre relatiu, que aquest país i en aquell temps –i en aquest– era versemblantment possible. Esperar que l'autora hagués aprofundit més en aquestes idees és completament irreal: l'època i el país no donaven per a més. Amb tot, al lector avisat i sense prejudicis no se li pot escapar l'enorme simpatia que l'autora sent per la lluita dels personatges amb totes les seues frustracions; en especial, per Àgata o Isabel o Lutxi, la més emancipada de totes, que acaba amb una frase definitiva i plena d'esperança: «decididament, necessita un amor per a aquesta primavera». A més d'una de les millors novel·les valencianes escrites en els llargs anys de la postguerra, *La dona forta* és també una novel·la d'autodescobriment i conscienciació; una conscienciació no radical de la condició i el paper de les dones que l'autora defineix clarament en la nota a la segona edició:

Home i dona en peu d'igualtat, però complementant-se; no arrogant-se l'un ni l'altre el protagonisme de l'espècie, sinó, senzillament, formant aqueix utòpic ésser total en què consisteix, o hauria de consistir, la parella humana.²⁵

No podia ser d'una altra manera en una autora que, ja en l'any 1952, s'expressava, mitjançant la creació poètica, en termes molt semblants; sobretot en alguns dels poemes més contundents i definitius de *Eva en el tiempo*, com «La penitente» o «La peregrina».²⁶

²⁴ *Ibid.*, p. 253.

²⁵ *Ibid.*, p. 42.

²⁶ Veure Maria Beneyto, *Poesía, 1947-1964, ob. cit.*, pp. 60-64.